

Література та джерела

1. Дзундза А.І. Аналіз теоретичних та методологічних засад формування соціоекономічної культури студентів ВНЗ України // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки / зб.наук.праць.-Київ-Запоріжжя.-2003.-Вип.27.-420с.
2. Економічна енциклопедія / Відповідальний редактор С.В. Мочерний. — Київ: Видавничий центр «Академія», 2000. — Т. 1. - 863 с.
3. Лукашевич М.П. Соціологія економіки. Підручник. - К.: Каравела, 2005. — 288с.
4. Матвеев С.О., Лясота Л.І. Економічна соціологія. Підручник. - Суми: Університетська книга, 2006. - 184 с.
5. Москаленко В. В. Соціальна психологія.: Підручник. — Київ: Центр навчальної літератури, 2005. — 688с.

В статтє раскрываються соціологіческие особенности формирования экономической культуры. Выясняются отдельные вопросы, важные для исследования проблемы формирования экономической культуры. Приводятся фрагменты аудиторных и внеаудиторных занятий, важных в подготовке будущих специалистов сферы кооперации.

Ключевые слова: экономическая культура, экономические ценности, экономические нормы.

The article reveals the sociological basis of the formation of economic culture. It also might some issues that are important to study the problems of economic culture. Classroom and extracurricular activities are given as fragments, which are important in training future specialists in the sphere of cooperation.

Keywords: economic culture, economic values, economic norms.

УДК 378.147

ВРАХУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ВЗАЄМОДІЇ

Товканець Ганна Василівна,
м.Мукачеве

В статті розглядається міжкультурна комунікація у педагогічній взаємодії як особливий вид діяльності, вплив різних культур на зміст і форми її вираження, особливості спілкування між носіями різних мов і різних культур та врахування їх у навчально-виховному процесі. Розкрито суть комунікаційного процесу, зазначено його роль у формуванні ділової та особистісної взаємодії.

Ключові слова: педагогічна взаємодія, комунікаційний процес, міжкультурна комунікація, особистісна та ділова взаємодія, ділова культура.

У сучасних умовах глобалізації та євроінтеграції, коли країни прагнуть до співробітництва і взаємозбагачення в суспільній, економічній, політичній, культурній, науковій та інших сферах, великого значення набувають міжкультурні зв'язки представників різних держав, що є необхідною передумовою налагодження контактів, досягненням взаєморозуміння та взаємовигоди. У цивілізованому суспільстві мовою спілкування стає мова культури – високої культури суспільної свідомості, загальної культури особистості, культури міжнародного співробітництва, культури суспільства в цілому.

Основним елементом міжособистісних соціально-культурних відносин є комунікація, тобто процес обміну інформацією між двома і більше індивідами (або групами), психологічний процес взаємодії двох і більш людей з приводу повідомленого, де співрозмовники формують інформацію, уточнюють, розвивають, спотворюють, переживають і реагують на повідомлене практично одночасно, корегують свої думки, емоції в залежності від отриманої інформації про безпосередній взаємодії, виражають ставлення до цієї інформації та до людини. Це в повній мірі стосується і педагогічної комунікації.

Філософські аспекти усвідомлення необхідності вирішення питань щодо співвідношення культури та комунікації, їх взаємозв'язку та взаємовплив, дослідження міжкультурних відмінностей були предметом розгляду І.Канта, Ф.Ніцше, П.Сорокіна, І.Фіхте, З.Фройда, Ф.Шляєрмахера, О.Шпенглера соціально-психологічні - Г.Андреевої, С.Г.Тер-Минасової. Цю проблему розробляють у різнопланових працях В.Андрущенко, Н.Висоцька, О.Гриценко, Л.Губерський, І.Дзюба, П.Донець, В.Євтух, Г.Почепцов, Т.Лук'янець та інші.

Зазначимо, що в основі міжособистісної комунікації ле-

жать різні мотиви, цілі і завдання її учасників. Як причини комунікації можуть виступати передача або одержання будь-якої інформації, спонукання партнера до вчинення дій, намір змінити його погляди, прагнення надати емоційну підтримку і т.д. Залежно від цих факторів прийнято виділяти кілька моделей міжособистісної комунікації в педагогічній взаємодії.

1. Лінійна модель, яка розглядає комунікацію як дію, у рамках якого відправник кодує ідеї та почуття у певний вид повідомлення й потім відправляє його одержувачу, використовуючи будь-який канал (мова, письмове повідомлення тощо). Якщо повідомлення досягло одержувача, подолавши різного роду «шуми», або перешкоди, то комунікація вважається успішною. Дана модель привертає увагу до деяких важливих моментів у процесі комунікації. Це - вплив каналу, за яким отримано повідомлення, на реакцію одержувача. Так, визнання в любові при зустрічі віч-на-віч буде сприйнято зовсім інакше, ніж прочитане у листі або почуте по телефону. Також лінійна модель звертає увагу на «шум», перешкоди, які спотворюють повідомлення. До них відносяться як фізичні (людне, шумне приміщення), так і психологічні (вони пов'язані з фізичним або емоційним станом людини, що заважає йому адекватно сприймати повідомлення) перешкоди.

2. Трансакційна модель. Вона є комунікацією як процес одночасного відправлення й одержання повідомлень комунікаторами. Адаже в кожен конкретний момент часу ми здатні отримувати і декодувати повідомлення іншої людини, реагувати на нього, і в той же самий час інша людина отримує наше повідомлення і відповідає на нього. Таким чином, акт комунікації неможливо відокремити від подій, які йому передують і йдуть за ним. Ця модель сприяє комунікації як процесу, у якому люди формують відносини, постійно взаємодіючи один з одним.

3. Інтерактивна, або кругова модель, міжособистісної комунікації. Вона є не просто процесом передачі повідомлення від відправника до одержувача, в ході якого перший кодує, а другий декодує інформацію. Важливим елементом цієї моделі є зворотній зв'язок. Це - реакція одержувача на повідомлення, що виражається у відповідному повідомленні, направленій відправнику. Введення зворотного зв'язку наочно демонструє колоподібний характер комунікації: повідомлення відправника і одержувача міняються місцями [7, с.69].

Кругова модель, подібно лінійній, зображує комунікацію

як ряд дискретних актів, що мають початок і кінець, причому ключовою фігурою в них є відправник повідомлення, так як від нього залежить реакція одержувача інформації. Саме тому вони вважаються застарілими в порівнянні з трансакційною моделлю. Але для опису процесів міжкультурної комунікації та розуміння її специфіки більше підходить саме кругова модель.

Така модель складається з наступних елементів: відправник (джерело) - кодування - повідомлення - канал - декодування - отримувач - зворотний зв'язок. У цьому процесі створюються різні перешкоди, «шуми», що перешкоджають ефективній комунікації. Ефективність комунікації характеризується тим, що передана інформація повинна бути зрозуміла відповідно до її початкового значення. Тому комунікація - це не тільки передача, але і розуміння інформації. Кожний з цих компонентів забезпечує реалізацію певного комунікативного завдання:

- Відправник (джерело) - творець повідомлень, ним може бути як людина, так і організація (хоча в будь-якій організації повідомлення складають люди).

- Кодування - перетворення повідомлення в символічну форму.

- Повідомлення - інформація, ідея, заради якої здійснюється комунікація. Воно складається з символів, може бути усним, письмовим або візуальним.

- Канал - шлях фізичної передачі повідомлення, засіб, за допомогою якого передається повідомлення. Він може бути міжособистісним і масовим.

- Декодування - розшифровка повідомлення, яка в результаті різних перешкод може бути більш-менш адекватною.

- Одержувач - об'єкт, якому передається повідомлення. Ним так само може бути як окрема людина, так і організація.

- Зворотний зв'язок - повідомлення, яке викликає у одержувача якусь реакцію, тому що в результаті комунікації у нього відбулися зміни в знаннях, установках, поведінці [7, с.77].

Мета статті: стисло охарактеризувати особливості педагогічної взаємодії в контексті міжкультурної комунікації та визначити їх роль у підвищенні ефективності навчально-виховного процесу.

Підкреслимо, що у своїй життєвій практиці кожна людина залучається до комунікації, використовуючи при цьому такі істотні можливості виразності, як власна мова, а також жестикуляція, одяг, хода, спосіб використання приміщення та ін. На нашу думку, поняття комунікації повинно сприйматися насамперед як діалог: в ньому беруть участь, принаймні, двоє людей. Таким чином, кожна комунікація, зокрема педагогічна, є соціально зумовленою.

Зазначимо, що на сучасному етапі активного поширення отримало поняття інтеркультурної, міжкультурної комунікації. В епоху глобалізації завдяки широкій доступності певних ідей та продуктів, в тому числі інформаційних та інтелектуальних, локальні культури змінюються і кордони між ними стають прозорішими. Завдяки розвитку транспортних засобів, економічних зв'язків та засобів комунікації відбувається процес інтеграції окремих етнічних культур в єдину світову культуру, тобто процес глобалізації культури. При цьому культура розглядається як сукупність ціннісних орієнтацій й поведінкових стереотипів, прийнятих у конкретній країні або групі країн і засвоєних більшістю. Тобто мова йде про міжкультурну комунікацію. В сучасній науці під цим терміном розуміють «адекватне взаєморозуміння двох учасників комунікативного акту, які належать до різних національних культур» [14].

Т.Грушевицька трактує «міжкультурну комунікацію» як «сукупність специфічних процесів взаємодії партнерів у спілкуванні, які належать до різних лінгвоетнокультурних співтовариств» [1, с.34]. Міжкультурна комунікація є такою комунікацією людей, при якій способи комунікації або функції мовних подій не є ідентичними, але є відмінності в їх реалізації та інтерпретації в певних ситуаціях, таких як, наприклад, прояв поваги до старших за віком, поведінка в громадських місцях тощо. Необхідно враховувати, такі моменти: існують різні, відмінні одна від одної культури; комунікація тісно пов'язана з культурою, оскільки комуніканти є завжди носіями певної культури, а елементи

культуральності знаходять свої відображення у комунікації; схожі культури полегшують комунікацію, різні – ускладнюють її; причетність до певної культури припускає специфічність комунікації [2].

Розуміння комунікаторів передбачає знання ними історії, суспільства, інституції, соціальних умов, релігійних переконань, культурно і ситуативно зумовлених зразків мовленнєвої діяльності та поведінки один одного.

У зв'язку з цим для ефективної міжкультурної комунікації у педагогічній взаємодії варто більше уваги приділяти розумінню культури, яку необхідно розглядати як універсально поширену і водночас специфічну для певного суспільства, нації, організації або групи орієнтаційну систему, яка зумовлює сприйняття, мислення, оцінювання та дії людей усередині відповідного суспільства. Культурно-специфічна орієнтаційна система складається із певних культурних стандартів, які служать водночас мірилом для визначення власної поведінки, для очікувань стосовно поведінки інших, а також для сприйняття і оцінювання поведінки ближнього. Головними визначаються такі культурні стандарти, де йдеться про сприйняття, мислення, оцінювання, дію, і центральне значення мають міжособистісні сприйняття і оцінки. Культура є чітко окресленою, відносно статичною одиницею. У міжкультурній комунікації вона виявляється у розширенні культурних контактів, запозиченні культурних цінностей та міграції людей з однієї культури в іншу.

На початку двадцять першого століття багато людей сприймають культурну ідентичність у мультиполярному просторі не як дещо гарантоване, а як суперечливе і процесуальне. Водночас сприймання розбіжностей між культурами веде до нагальної потреби міжкультурного діалогу.

Практичне знання базових рис культури інших народів (як і своєї власної) дасть розуміння того, як формувати систему комунікації, долати певні бар'єри у спілкуванні з представниками інших країн. Є декілька концепцій, що пояснюють взаємозв'язок культури та міжособистісної комунікації у міжкультурному середовищі.

Одна з них концепція «чистого спілкування» Г.Зиммеля. Німецький соціолог Георг Зиммель (1858-1918), стверджував, що спілкування в звичайному значенні слова – це ігрова форма соціальної взаємодії. Так, на вечірці люди «грають у суспільство», стають членами різних форм соціальної взаємодії, що немає реальної основи. Це і є «чисте спілкування». Світ «чистого спілкування» - тендітне штучне утворення, що у будь-який момент може зруйнувати той, хто замість легковажної балаканини надумає підняти обговорення серйозної наукової теми або переслідувати ділові інтереси, тобто відмовиться грати за правилами гри [4].

Інша концепція трактується як теорія «міжкультурного спілкування», суть якої полягає в тому, що величезна кількість людей тимчасово живуть або працюють за кордоном і знаходяться в такий спосіб поза рідною культурою. Соціологи виділяють кілька категорій таких людей:

- туристи, що виїжджають на короткий термін;
- бізнесмени, урядові чиновники і вчені, що роблять не надто тривалі подорожі;
- фахівці і бізнесмени, що уклали багаторічний трудовий контракт, студенти, що навчаються за рубежом;
- іммігранти, яким потрібно швидко адаптуватися до чужої культури;
- місцеві жителі, що знаходяться вдома і приймають іноземців.

Міжкультурні контакти полягають в тому, що між партнерами існує чіткий поділ ролей і кожен суб'єкт виконує запропоновані культурою (тієї країни, де він знаходиться) норми поведінки. В основному це ролі господаря, гостя чи чужинця [4].

Труднощі соціальної взаємодії між представниками різних культур виявляються в наступних сферах:

1. Оволодіння мовою, включаючи грамотне вживання формул увічливості. Так, наприклад, варто знати, що в ряді азійських країн слово «ні» використовується дуже рідко, та що «так» може означати і «ні», і «можливо».

2. Невербальна комунікація: використання міміки, жестів, знання розмірів персонального простору, уявлення про допустимість дотиків тощо.

3. Правила соціальної поведінки, до яких відносяться уявлення про розміри чайових, можливих подарунків, правил поведінки за столом і розсаджування гостей, допустимий час записнення.

4. Суспільні відносини: усередині родини, усередині касти або класу, усередині національних груп.

5. Мотиви поведінки, такі, наприклад, як мотив збереження особи, що має особливе значення в країнах Далекого Сходу.

6. Концепції й ідеологія, тобто ідеї, почерпнуті з релігійної або політичної практики, як, наприклад, російська або західна концепція «волі» і «демократії», так звана «протестантська етика».

Форми комунікації в різних суспільствах відрізняються, оскільки включають не тільки вербальну, але і невербальну інформацію. І невідомо, який з них засвоїти складніше. В одних країнах люди при зустрічі обіймаються і цілують один одного в щоку, в інших така поведінка може вважатися непристойною. В Америці, наприклад, більшість людей не соромляться відкрито виражати свої почуття, а в Японії або в арабських країнах відвертий прояв емоцій викликає незручність.

У процесі міжкультурної комунікації, особливо ділової, сторонам які взаємодіють, є необхідність осмислення іншої культури, яка має свої особливості.

Підкреслимо, що на міжнародному рівні дві основні культури - Заходу та Сходу - накладають відбиток на ділові відносини. Основою західної соціокультурної системи є принципова автономія сімейних домогосподарств, наявність яких сприяє формуванню соціально-економічної самостійності, повноцінного громадянського статусу та особистої гідності господаря-власника. Це привело Захід до перемоги принципів раціоналізму та індивідуалізму, утилітаризму та меркантильності, буржуазних відносин і парламентаризму, затвердження основних цінностей західної цивілізації: свободи, рівності, братерства, а також закону (права) та приватної власності. Східний шлях становлення цивілізації і розвитку визначається незмінним підвищенням ролі надобчинних органів влади та управління у всіх сферах життєдіяльності. Західна культура концентрується на індивідуальності, ставить особистість в основу всього, підкреслює активне ставлення людини до всього, культивує раціоналізм, прагматизм, а східна культура в основу ставить відмову від особистості на користь певному абсолюту, культивує колективізм, інтуїтивне пізнання світу, увагу до медитації, самовпливу. Європейські держави будувалися «знизу», азійські — «зверху». В Європі соціальне становище людини визначалося її статусом як члена суспільства, в Азії - належністю до сім'ї, касти, клану. В Європі цінувалася свобода, в Азії - залежність, вміння підкорятися іншому; в Європі цінувалися такі якості людини, як мобільність та здатність до змін, в Азії — стійкість та прихильність традиціям. Узагалі на Сході досить різноманітною є культура пояснення жестами. У Японії або в Кореї вона мінімально контактна. Переважає форма вітання уклони (чим нижче уклін, тим більше поваги), а досить своєрідний спосіб рукопритискання використовується найчастіше в офіційних ситуаціях. Широко посміхатися, демонструючи зуби, вважається непристойним для східних жінок. Чесноти, що вимагають в арабів не дивитися прямо в очі співрозмовникові, європейці нерідко розцінюють як ознака нечесності або нещирості партнера [4].

Варто зауважити, що спілкування між людьми оформлено в різні форми й умовності. Спосіб спілкування продиктований культурними нормами, що регламентують правила, як повинні звертатися або спілкуватися один з одним старші за віком і чином, чоловіки і жінки, законслухняні і злочинці, тубільці й іноземці.

Наприклад, бразильці, що практично дотримуються найменшої дистанції між співрозмовниками, інтерпретують звичай американців як прояв холодності. Коли бразильці вступають у бесіду, вони роблять крок уперед, а американці, навпаки, відступають. Подібні рухи тіла зовсім не означають у бразильців або американців свідомий намір установити більш дружні від-

носини зі співрозмовником. Кожен виконує запропоновану йому власною культурою програму поведінку [18].

У процесі комунікації людина зустрічається з величезною кількістю правил дотримання культури, яким навчається з раннього дитинства і які упорядковують, взаємодіючи з іншими. Їх називають культурними конвенціями. Вони стосуються багатьох аспектів, зокрема часу і місця соціального спілкування людей. Наприклад, просторові конвенції розглянув у своїй книзі «Персональний простір» (1969) Роберт Соммер. Він стверджує, що в кожній людині є невидиме коло, що визначає його особистий простір. Це персональна територія, яку людина, за окремим винятком, не дозволяє порушити іншим. Просторові конвенції можна спостерігати в повсякденному житті. Приміром, в американському суспільстві загальноприйнята дистанція при розмові — приблизно 30 сантиметрів, тому якщо вона надмірно скорочується, американець почуває дискомфорт.

У праці «Мовчазна мова» (1959) американський антрополог Едвард Холл описав культурні варіанти дистанції, яких дотримуються двоє людей, що розмовляють. Вона може бути різною — від мінімальної (ніс до носа) в одних суспільствах до максимальної (кілька кроків) в інші. Її величина зовсім не довільна, а залежить від менталітету народу. В іншій книзі «Схований вимір» (1969) Е. Холл, на основі на даних спостережень і інтерв'ю з дорослими - вихідцями із середнього класу півночі США, виявив загальноприйняті дистанції, що використовуються для спілкування: інтимна дистанція становить віддалю до 0,45 м, персональна — від 0,45 до 1,2 м, соціальна — від 1,2 до 3,6 м і громадська — більше ніж 3,6 м. [16].

Е. Холл підкреслює розходження в дистанціях, яких дотримують представники різних культур у різних ситуаціях. Він зазначає, що сприйняття приватної території, розмовної дистанції і публічної дистанції, що зберігається в американців, німців, французів, японців і арабів, сильно відрізняються. Культурні розходження в поняттях простору відбиті у відчутті людиною того, наскільки він потребує відокремленості, або наскільки йому потрібен колектив, група людей.

Особистий простір людини розширюється і скорочується в залежності від ситуації. Часто близькість людей, що знаходяться поруч, сприймається як показник ступеня довіри у їхніх відносинах. Ділова бесіда відбувається на одній відстані, дружня бесіда — на іншій, розмова закоханих — на третій.

Так, при міжособистісному спілкуванні у діловій сфері слід виходити з того, що на процес укладання будь-якої міжнародної угоди обов'язково вплинуть особливості національної культури країни походження та країни призначення товару [9, с.166-167].

Практичне знання базових рис культур інших народів (як і своєї власної) дасть розуміння того, як долати певні бар'єри у спілкуванні з представниками інших країн. Поняття «культура» у контексті взаємин з представниками інших культур визначається як стійка сукупність ціннісних орієнтирів і поведінкових стереотипів, прийнятих у конкретній країні та засвоєних особистістю [1].

Якщо говорити про ділову культуру, то необхідно мати на увазі, що це набір загальнолюдських, загальногуманітарних базових цінностей і морально-етичних норм як фундамент взаєморозуміння і взаємодії представників різних націй, як основа для встановлення ділових контактів [8]. Тобто під діловою культурою розуміємо цінності та норми, що регулюють поведінку і діяльність людей у процесі виробництва та обміну під час переговорів і під укладання угод на міжнародному рівні. І саме із загальнолюдських цінностей і морально-етичних норм слід насамперед виходити, спілкуючись з представниками інших культур. Проте ділова культура кожної нації має свої специфічні характеристики, пов'язані з певними психологічними та культурними особливостями, що впливають з її історії та розвитку. У будь-якій діловій культурі головним об'єднаним елементом управління розглядаються комунікації. Проте англійські менеджери тільки в 60 % випадків віддають пріоритет комунікаціям, тоді як американські — в 73 %, а японські — у 86 %. Саме японці вважають, що розміщення працівників одного підрозділу в різних приміщеннях заважає ефективному в реальному часі

обміну інформацією між працівниками, а отже, негативно позначається на ефективності управління [2; 12; 13].

Таким чином, у педагогічній взаємодії міжкультурну комунікацію слід розглядати як соціальний феномен, сутність якого полягає у конструктивній чи деструктивній взаємодії між представниками різних культур (національних та етнічних) або між субкультурами в межах чітко визначеного простору. Поєднання ж елементів різних культур (іноді навіть несумісних), їх взаємодія між собою, здатне призводити до виникнення нетривіальних та нестандартних утворень, які є полем для розвитку нових форм. Водночас, культура зберігає власний, притаманний їй стрижень, що є незаперечною цінністю стосовно суспільства в цілому і не призводить до втрати культурної самобутності.

Відмітимо, що процес глобалізації веде до виникнення нових культурних форм, нових цінностей, зразків поведінки і діяльності, усереднювання світових потреб. Завдяки посиленню взаємозалежності бізнес-процесів та глобалізації локальні культури (національні, ділові, організаційні) вступають між собою в своєрідні взаємодії, розмиваючи межі між своїми і чужими

культурами.

Внаслідок процесу інтеграції окремих етнічних культур відбувається поєднання у єдину світову культуру на засадах розвитку засобів комунікації, економічних зв'язків, соціальних перетворень тощо, тобто відбувається глобалізація культури. В міжкультурній комунікації це відбувається через розширення контактів між державними інститутами, соціальними групами й індивідами різних країн та культур, запозиченні культурних цінностей та зміни культурного середовища внаслідок міграцій [6, с.215].

В освітній сфері це реалізується через взаємодію суб'єктів навчально-виховного процесу на заняттях, конференціях, в ході міжнародних семінарів, в Інтернет-комунікації.

Таким чином, у педагогічній взаємодії на сучасному етапі своєрідність міжкультурної комунікації полягає у формуванні спільного комунікативного та інформаційного простору, спільної діяльності, активності обміну, наявності зворотного зв'язку, значущості взаємного впливу партнерів, ідентичності розуміння ситуації спілкування.

Література та джерела

1. Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.Л. Основы межкультурной коммуникации: Учебник для вузов / Под ред. А.П. Садохина. - М., 2002. - 486 с.
2. Заботкина В.И. Прагмалингвистические основы межкультурной коммуникации / В.И.Заботкина // Вестник Российского государственного университета им. Им. Канта. - 2006. - № 2. - С.47-52
3. Зернецька О.В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини / О.В.Зернецька.- К.: Освіта, 1999.- 351 с.
4. Зиммель Г. Истина и личность / Г.Зиммель // Лики культуры: Альманах. Москва, 1995. - Т.1.
5. Кін І.С. У пошуках себе: Особистість й її самосвідомість / І.С.Кін. - М., 1984.- 243 с.
6. Кузьмін А.В. Миграция: проблемы межкультурной коммуникации / А.В. Кузьмин.- Улан-Удэ : Изд-во ВСТТУ - 2006. - 375 с.
7. Лук'янець Т.І. Маркетингова політика комунікацій: Навчальний посібник / Т.І.Лук'янець. - К.: КНЕУ, 2003. - 524 с.
8. Льюис Р.Д. Деловые культуры в международном бизнесе. От столкновения к взаимопониманию / Р.Д.Льюис. - М., 1999.
9. Марджаро С. Международный маркетинг: Сокр. пер. с англ. / С.Марджаро. - М., 1979.
10. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации / Г.Г.Почепцов. - К.: Видавничий центр «Київський університет», 1999. - 308 с.
11. Почепцов Г.Г. Коммуникативные технологии двадцатого века / Г.Г.Почепцов. - М.: Ваклер, 1999. - 352 с.
12. Сравнительный менеджмент: Электронное учеб. пособие [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://inform.finc.org/theory/sm/smlec_end. - Заголовок з екрану. - Мова рос.
13. Такаяянаги С. Японская система управления трудовыми ресурсами: Как работают японские предприятия: Сокр. пер. с англ. / С.Такаяянаги - М., 1989.
14. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация / С.Г.Тер-Минасова. - М.: Слово // Slovo, 2000. - 259 с.
15. Dance F. The Concept of Communication / F.Dance // Journal of Communication. - 1970. - № 20. - P.201-210
16. Edward T. Hall and Mildred Reed Hall «Understanding Cultural Differences» [Електронний ресурс]. - Режим доступа: <http://www.timesaver.ru/articles/a1231.php>. - Заголовок з екрану. - Мова англ.
17. Kottak C.P. Anthropology: The Exploration of Human Diversity / C.P.Kottak. - N.Y.: McGraw-Hill, Inc.- 1994. - P.40-41

В статье рассматривается межкультурная коммуникация в педагогическом взаимодействии как особый вид деятельности, влияние различных культур на содержание и формы ее выражения, особенности общения между носителями разных языков и разных культур, учета их в учебно-воспитательном процессе. Раскрыта сущность коммуникационного процесса, указано его роль в формировании делового и личностного взаимодействия.

Ключевые слова: педагогическое взаимодействие, коммуникационный процесс, межкультурная коммуникация, личностное и деловое взаимодействие, деловая культура.

The author of the article has discussed cross-cultural communication in teacher interaction as a particular kind of activity, the influence of different cultures on the content and form of its expression, characteristics of communication between speakers of different languages and different cultures, recording them in the educational process as well as the essence of the communication process, its role in the formation of business and personal interaction.

Key words: pedagogical interaction, communication process, intercultural communication, personal and business interaction, business culture.